

STATUS BOSNE I HERCEGOVINE U OKVIRU DVIJE JUGOSLAVIJE

SAŽETAK: Bosna i Hercegovina je u toku svog postojanja prolazila kroz različite državne, organizacione i političke faze. U 20. stoljeću Bosna i Hercegovina je bila u sastavu dvije Jugoslavije u kojima je imala potpuno različit status od skoro potpunog negiranja njenog postojanja do njenog priznanja kao posebnog subjekta, sa velikom autonomijom, pa sve do priznanja Bosne i Hercegovine kao samostalne države raspadom druge Jugoslavije. Dvije Jugoslavije imale su potpuno različito uređenje, jedna je bila kraljevina dok je druga bila socijalistička republika, što se odrazilo i na samu Bosnu i Hercegovinu. U Bosni i Hercegovini postavljeni su temelji druge Jugoslavije i narod Bosne i Hercegovine dao je veliki doprinos u pobjedi nad fašizmom. 20. stoljeće za Bosnu i Hercegovinu predstavlja jedan dinamičan period u pogledu njenog državnopravnog razvoja i izgradnje kao samostalnog međunarodnog subjekta. Upravo u ovom radu se obradio državnopravni razvoj Bosne i Hercegovine u okvirima dvije Jugoslavije koji će rezultirati stvaranjem samostalne države Bosne i Hercegovine.

KLJUČNE RIJEČI: Bosna i Hercegovina, Jugoslavija, rat, država, ujedinjenje, raspad.

1. Uvod

Od vremena svog prvog spominjanja, u pisanim izvorima, sredinom 10. stoljeća, Bosna i Hercegovina je do danas prolazila kroz različite državne, organizacione i političke faze. Sve te državne i političke faze, do današnjih, suvremenih vremena, pratili su i odgovarajući pravni sustavi. Prema dostupnim izvorima, politička i pravna organizacija srednjovjekovne Bosne počela je sa doseljavanjem Avara i Slavena krajem 6. i početkom 7. stoljeća.

Prije dolaska Slavena na Balkan, prostor Bosne i Hercegovine bio je granica između Zapadnog i Istočnog Rimskog carstva. Kad je pukla rimska granica na Dunavu, ovaj prostor naseljavaju razna plemena, od kojih vremenom ostaju samo Slaveni, koji nisu bili nomadi, nego zemljoradnički narod, te su se vezali za teritoriju koju se naselili (Šufflay, 2000: 98).

Bosna je uslijed svoje izolovanosti kasnila u privlačenju stranog interesovanja i sporije se otvarala za vanjske utjecaje, te ih primala i ugrađivala u svoje društvo. Od svih zemalja koje su naselili Južni Slaveni, Bosna se posljednja spominje. Bizantijski car Konstantin Porfirogentin, koji je sredinom 10. stoljeća pisao o zemljama Hrvata i Srba, u svom djelu *De administrando imperio*, o Bosni puno nije pisao, ali bitno je da se u tim spisima prvi put spominje ime Bosna (Babić, 1987: 17–18).

Bosna kao država formirala se u periodu kada je došlo do podjele kršćanske crkve na zapadnu i istočnu crkvu 1054. godine, koje su granice postavile na prostorima Bosne. Taj raskol imaće dalekosežne povijesne posljedice koje će se odraziti i na samu Bosnu u narednim stoljećima (Abazović, Radujković, Vukmanović, 2007: 70). Ugarski dokumenti iz 1173. godine potvrđuju da je Bosna bila organizovana kao država početkom 12. stoljeća kada se ona

spominje kao *Bosnensis ducatus*. Prvi državni oblik koji je postojao u Bosni jeste banovina, a prvi poznati ban je Borić (Babić, 1972: 79). Srednjovjekovna Bosna bila je temelj suvremenom praktičnom i pravnom postojanju Bosne i Hercegovine, te taj period predstavlja i početak bosanske države.

U Bosni i Hercegovini nastao je suživot tri naroda i tri vjere, tradicionalni oblik suživota koji se se formirao kroz više stoljeća, vodio je nastanku jednog zajedničkog kolektivnog identiteta koji je egzistirao pored individualnih identiteta sva tri naroda (Vlaisavljević, 2008: 57). Bosna i Hercegovina usljed povijesnih okolnosti postala je multietnička, odnosno multikonfesionalna država, ali ne u smislu postojanja velikih i homogenih, jasno određenih teritorijalnih cjelina pojedinih naroda.

Ubistvo austrougarskog prijestolonasljednika Franza Ferdinanda 28. lipnja 1914. godine od strane Gavrila Principa u Sarajevu, biće povod za početak do tada najvećeg ratnog sukoba – Prvog svjetskog rata.¹ Tokom trajanja Prvog svjetskog rata nastojalo se naći rješenje za pitanje jugoslovenskih naroda u okvirima Austro-Ugarske monarhije, a posebna pažnja davala se budućem državno-pravnom uređenju Bosne i Hercegovine. Političari iz Bosne i Hercegovine svoje zahtjeve zasnivali su na pravu naroda na samoodređenje i narodnom načelu, koje su naglasili i članovi Jugoslovenskog kluba u Carevinskom vijeću u Beču, u Svibanjskoj deklaraciji 1917. godine, kada se tražilo ujedinjene svih jugoslavenskih zemalja u okviru Austro-Ugarske monarhije (Šišić, 1920: 94). U Svibanjskoj deklaraciji posebna pažnja data je Bosni i Hercegovini (Pleterski, 1976: 190).² Kao jedno od rješenja za Bosnu i Hercegovinu bilo je predlagano da se ona ujedini sa Hrvatskom, a postojali su i prijedlozi da se pripoji Srbiji (Đaković, 1980: 156). Ipak i pored svih nastojanja da se nađe rješenje za državno-pravno uređenje Bosne i Hercegovine u okvirima Austro-Ugarske, u tome se nije uspjelo. Okončanjem Prvog svjetskog rata prestala je da postoji Austro-Ugarska monarhija, a Bosna i Hercegovina je ušla u sastav nove države Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (Matijević, 2002: 137–154).

Položaj Bosne i Hercegovine u novoformiranoj kraljevini bio je nezavidan. Tokom Prvog svjetskog rata Bosna i Hercegovina nije imala značajnijeg političkog faktora koji bi se borio za povoljniji položaj. Zbog toga je Bosna i Hercegovina u novofromiranoj državi bila često diskriminisana, pa čak i ponižavana u dominantnoj hegemonističkoj politici kraljevske dinastije Karađorđevića. Tek 1921. godine donosi se tzv. Vidovdanski ustav koji je, između ostalog, sadržavao famozni „turski paragraph“, koji je Bosni i Hercegovini garantirao da će ostati u postojećim granicama. Taj dio Ustava nije poštivan, pa su u godinama koje su

¹ Gavriilo Princip bio je pripadnik organizacije Mlada Bosna. Ubio je austrougarskog prijestolonasljednika Franza Ferdinanda i groficu Sofiju u događaju koji će ostati upamćen kao Sarajevski atentat, koji je uzrokovao početak Prvog svjetskog rata, a kasnije i raspad Austro-Ugarske monarhije na čijim ruševinama je nastala i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Kraljevina Jugoslavija.

² Svibanjska deklaracija, poznata i kao Bečka ili Majska deklaracija, programatska je izjava narodnih zastupnika Jugoslovenskog kluba u Carevinskom vijeću, parlamentu austrijskog dijela Austro-Ugarske. Pročitao ju je predsjednik Jugoslovenskog kluba Anton Korošec, 30. svibnja 1917. godine i u njoj je bio sadržan program ujedinjenja svih Južnih Slavena u okviru austrijske monarhije, trijalistički uređene, s dinastijom Habsburg na čelu. U izjavi tražilo se „na temelju narodnog načela i hrvatskog državnog prava“ ujedinjenje svih zemalja u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi u jedno državno tijelo, tada još uvijek u okvirima Austro-Ugarske monarhije. Deklaracija je potaknula političku djelatnost i daljnje rasprave o ujedinjenju, pa je u sljedećih godinu i pol većina potpisnika evoluirala u stajalištu te se zauzimala za zajednicu južnoslavenskih zemalja Austro-Ugarske monarhije sa Kraljevinom Srbijom.

uslijedile izvršene brojne podjele unutar kraljevine koje su dodatno oslabile Bosnu i Hercegovinu

Zavodeći potpunu diktaturu kralj Aleksandar Karađorđević je 1929. godine promijenio naziv države u Kraljevina Jugoslavija, nametnuo je Ustav i izvršio potpunu centralizaciju državne vlasti u Beograd. Jugoslaviji se nije značajnije promijenila sve do početka Drugog svjetskog rata. Najznačajniji političar koji se u međuratnom periodu borio za Bosnu i Hercegovinu bio je Mehmed Spaho. Međutim, nemoć i pozicije na kojima se našao nisu mu dale prostora za aktivnije djelovanje.

Određeni politički predstavnici u Bosni i Hercegovini, zalagali su se za autonoman status Bosne i Hercegovine u okviru kraljevine, međutim, to nikada nije ostvareno. Čak je 1939. godine posljednja vlada Kraljevine Jugoslavije, koju su predvodili Dragiša Cvetković i Vladko Maček, određene dijelove teritorije Bosne i Hercegovine pripojila je Banovini Hrvatskoj, ali je početak Drugog svjetskog rata promijenio sve planove. Kraljevina Jugoslavija zvanično je postojala do 27. ožujka 1941. godine, jer je nakon potpisivanja pristupnice Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu, 25. ožujka 1941. godine vlast srušena u demonstracijama. Nekoliko dana poslije, sile Osovine napale su Jugoslaviju i za kratko vrijeme je zauzele.

Bosna i Hercegovina je kao sastavni dio Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, a kasnije Kraljevine Jugoslavije, bila jedno od najnerazvijenijih područja. Privreda je stagnirala, industrijska proizvodnja bila je minimalna, a obrazovanje i rad kulturnih institucija neznatni.

Drugi svjetski rat odredio je sudbine mnogih naroda i iz osnova promijenio društveno-političku sliku svijeta. Snažno je utjecao i na Bosnu i Hercegovinu, na čijoj su teritoriji vođene odlučujuće bitke. Podijeljena između Hrvatske i Srbije (sporazum Cvetković–Maček), Bosna i Hercegovina je Drugi svjetski rat dočekala u Kraljevini Jugoslaviji. Njemačka invazija na tadašnju Jugoslaviju (Travanjski rat) počela je 6. travnja 1941. godine bombardiranjem Beograda, a okončana jedanaest dana kasnije slomom kraljevskih snaga. Zemlja je okupirana i podjeljena, a Kralj Petar II pobjegao je u London. Veliki dio stanovništva nije prihvatio okupaciju i na području Jugoslavije počinju djelovati snage otpora. Najznačajniji nositelji antifašističke borbe bile su partizanske jedinice na čelu sa Komunističkom partijom Jugoslavije (KPJ) i Josipom Brozom Titom.

Bosna i Hercegovina bila je područje na kojem su se odvijale najveće bitke Drugog svjetskog rata na prostorima bivše Jugoslavije, što je mnoge istraživače navelo na zaključak da je antifašistički pokret u ovom dijelu Jugoslavije bio najsnažniji. Njena prirodna konfiguracija je samo jedan faktor zbog kojeg su se jedinice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, najveći dio rata nalazile upravo na tom području. Poseban zamah narodnooslobodilačke borbe u Bosanskoj Krajini omogućio je i političko djelovanje u narodu. Taj politički faktor rezultirao je u konačnici zasjedanjima AVNOJ-a (Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije) i ZAVNOBIH-a (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine), te potpunom političkom artikulacijom narodnooslobodilačkog pokreta i njegovim međunarodnim priznanjem. Bosna i Hercegovina pretrpjela je najveće žrtve i najveća razaranja u Drugom svjetskom ratu, od svih poslijeratnih jugoslavenskih republika i današnjih država. Stradalo je oko 328.000 ljudi, što znači 10,3 % predratnog stanovništva. Za usporedbu, u Crnoj Gori je stradalo 7,8 %, u Hrvatskoj 7,3 %, a u Srbiji 4,2 % stanovništva. Ukupno je u Jugoslaviji stradalo 5,9 % stanovništva. Značaj Bosne

i Hercegovine u vrijeme Drugog svjetskog rata sadržan je i u činjenici da su u Bosni i Hercegovini udareni temelji nove, komunističke Jugoslavije. Bosna i Hercegovina će ostati u sastavu druge Jugoslavije sve do njenog sloma kada je došlo do krvavog rata na njenom prostoru i stvaranja samostalne države Bosne i Hercegovine.

2. Bosna i Hercegovina u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevini Jugoslaviji

Po završetku Prvog svjetskog rata nastajale su države u kojima nisu bila riješena nacionalna pitanja, države sa nacionalnim manjinama ili sa čitavim narodima koji su bili u potčinjenom položaju, kao što će biti i slučaj sa narodima u Kraljevini Jugoslaviji (Degan, 1992: 444). Treba napomenuti da je formiranjem Kraljevine Jugoslavije dio Hrvata, Slovenaca i Austrijanaca, ostao u sastavu Italije, gdje nisu imali nikakavu zaštitu.

U pogledu ujedinjenja postojali su različiti stavovi, tako je predstavnik Srbije Nikola Pašić, zastupao ideju o stapanju Hrvata i Slovenaca sa Srbima u jedan narod, te na taj način širenjem na zapad Balkana išlo bi se u pravcu ostvarivanja ideje o velikoj Srbiji. Pored Srbije, takođe je i Italija imala teritorijalne pretenzije prema području Zapadnog Balkana. Jugoslavenski odbor koji je djelovao u Parizu različito je gledao na ujedinjenje u pogledu unutarnjeg ujedinjenja, tako da je postignut sporazum u smislu da se formira država troimenog ili troplemenog naroda, koja će biti unitarno uređena (Rudolf ml., Čobanov, 2009: 291–292).

Na Krfu gdje se nalazila izbjeglička srpska vlada, donesena je deklaracija 20. srpnja 1917. godine, koju su potpisali predsjednik srpske vlade Nikola Pašić i predsjednik Jugoslavenskog odbora Ante Trumbić, kojom je predviđeno formiranje zajedničke države južnoslavenskih naroda (Čaušević, 2005: 256). Poraz Centralnih sila u Prvom svjetskom ratu utjecao je da političke grupe i stranke južnoslavenskih naroda sa prostora Austro-Ugarske monarhije, 24. rujna 1918. godine u Zagrebu objave memorandum u kome su izjavile da ne priznaju austrougarsku vlast. Nakon toga, u Zagrebu 6. listopada 1918. godine osnovano je Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, a 29. listopada 1918. godine došlo je do otcjepljenja južnoslavenskih zemalja od Austro-Ugarske monarhije. Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba bilo je centralni organ i političko predstavništvo južnoslavenskih naroda koji su proglasili otcjepljenje od Austro-Ugarske monarhije. U njegov sastav ulazili su i predstavnici sa prostora Bosne i Hercegovine koji su se izjasnili za ujedinjenje u zajedničku državu Južnih Slavena. Zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine 1. studenog 1918. godine predao je vlast Narodnom vijeću Bosne i Hercegovine, koje je odmah na prijedlog Glavnog odbora izabralo Narodnu bosansku vladu u koju su ušli predstavnici Hrvata, Srba i Bošnjaka. Osnivanjem Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, te formiranjem narodne vlade Bosne i Hercegovine, kao i Slovenije, Dalmacije i Hrvatske, došlo je do privremenog konstituisanja državne zajednice na teritoriji južnoslavenskih zemalja koje su bile pod vlašću Austro-Ugarske monarhije. U toj privremenoj državnoj zajednici došao je do izražaja federalni princip kao osnova državnog uređenja. Centralnu vlast preuzelo je predsjedništvo vijeća, a pokrajinske vlade, među kojima i vlada Bosne i Hercegovine, poslove od značaja za njihovu teritoriju (Ibrahimagić, 1998: 27).

Pod utjecajem vanjskih i unutarnjih faktora Narodno vijeće je 29. listopada 1918. godine objavilo da je Država Slovenaca, Hrvata i Srba osnovana ne da se održi duže vrijeme, već da se ujedini sa ostalim južnoslavenskim zemljama. Narodno vijeće je 24. studenog usvojilo zaključak da se pristupi ujedinjenju Države Slovenaca, Hrvata i Srba sa Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom. Delegacija Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba 1. prosinca 1918. godine uputila je prijedlog za ujedinjenje regentu Aleksandru Karađorđeviću, koji je nastupao u ime Kraljevine Srbije. Taj prijedlog je prihvaćen, te je proglašena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca u čiji sastav je ušao i prostor Bosne i Hercegovine. „Aktom od 1. prosinca 1918. godine, s jedne strane, prejudiciralo se rješenje temeljnih pitanja zajedničke države, a s druge strane stvorila su se dva fronta. Jedni brojniji i jači bili su za centralističku opciju države, a drugi za federalističku viziju budućeg državnog ustrojstva. Oblik vladavine, unutarnje državno uređenje, te nacionalno pitanje biće presudni razlozi stalnih nestabilnosti i na kraju propasti ove države” (Ramić: 2011: 171).

Predsjedništvo Narodnog vijeća Srba, Hrvata i Slovenaca, 3. prosinca 1918. godine, objavilo je da je aktom ujedinjenja prestala funkcija Narodnog vijeća kao suverenog predstavničkog tijela Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Prva zajednička vlada Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca formirana je 20. prosinca 1918. godine, u koju su iz Bosne i Hercegovine ušli dr Tugomir Alaupović, dr Mehmed Spaho i dr Uroš Krulj (Čulinović, 1999: 101). Ovakvim činom ujedinjenja odstupilo se od ranije dogovorene procedure ujedinjenja dvije države, usaglašene na trojnim pregovorima u Ženevi od 6. do 9. studenog 1918. godine, na kojima je srpsku vladu zastupao Nikola Pašić, Narodno vijeće Države Slovenaca, Hrvata i Srba Anton Korošec, a Jugoslavenski odbor Ante Trumbić, što je bio povod za stalne krize tokom postojanja ove države. Umjesto ustrojstva države na federalnom principu, osnovana je centralistička monarhija sa jakom unitarističkom vladom i jedinstvenim narodnim političkim predstavništvom (Petranović, Zečević, 1987: 39). Bosna i Hercegovina svojim povijesnim nasljeđem našla se u okvirima centralistički uređene države u kojoj će se sistematski raditi na uništenju njenog identiteta.

Bosna i Hercegovina privremeno je zadržala neke oblike državnosti, dok je Narodno vijeće Bosne i Hercegovine prestalo da funkcionira 31. prosinca 1918. godine, a Narodna vlada Bosne i Hercegovine mjesec dana kasnije. Formirana je nova Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine koja je direktno bila odgovorna centralnoj vladi. U odnosu na raniju vladu smanjen je obim nadležnosti, te umjesto deset povjereništava bila je nadležna u oblasti unutarnjih poslova, pravosuđa, poljoprivrede, obrazovanja i vjerskih poslova.

Na Pariškoj mirovnoj konferenciji 27 država koje su izašle kao pobjednice u Prvom svjetskom ratu, odlučivalo se o novoj mapi Europe, nakon što je srušeno Njemačko, Austro-Ugarsko, Rusko i Osmansko carstvo (Rudolf, 2008: 61). Za prostor Bosne i Hercegovine, a uopće i sam prostor Balkana, bitno je bilo da je došlo do raspada Austro-Ugarske monarhije, ali i Osmanskog carstva koje je stoljećima vladalo na ovim prostorima, a posebno dugo je zadržalo svoju vlast u Bosni i Hercegovini. Pristupanje Osmanskog carstva Centralnim silama i njihov poraz označice propast ove velike imperije i time kraj velikog utjecaja na Balkanu i eventualnih pretenzija prema Bosni i Hercegovini (Rudolf, 1968: 226). Pariška mirovna konferencija održana je u periodu od 18. siječnja 1919. godine do 21. siječnja 1920. godine i imala je za cilj zaključenje mirovnih sporazuma između Saveznika i poraženih Centralnih sila

(Gray, 2007: 75–82).³ Na ovoj konferenciji bila je i delegacija Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno do njenog međunarodnog priznanja delegacija Kraljevine Srbije.⁴ Glavni zadatak te delegacije bio je dobijanje međunarodnog priznanja nove države, kao i utvrđivanje njenih granica, pri čemu će najviše problema biti sa susjednom Italijom (Rudolf, 2013: 10). Period posle Prvog svjetskog rata označava period u kojem je došlo do krupnih promjena u međunarodnoj zajednici, te je i sam nastanak Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, rezultat nastojanja da se oslabi moć Njemačke i izvrši podjela Austro-Ugarske monarhije. Tako su nastale male i nejakе države Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, Poljska, Rumunjska i Čehoslovačka. Treba istaći da se za pravo naroda na samoodređenje u Austro-Ugarskoj monarhiji posebno zalagao američki predsjednik Woodrow Wilson (Rudolf, 2014: 108). Raspad Austro-Ugarske monarhije imaće dalekosežne posljedice za narode Balkana, odnosno Južne Slavene koji će se po prvi put okupiti u zajedničkoj državi.

Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca dobilo je prvi ustav 28. lipnja 1921. godine, koji je poznat kao Vidovdanski ustav.⁵ Vidovdanski ustav je državu odredio kao parlamentarnu monarhiju na čelu sa dinastijom Karađorđević. Međutim, monarh je imao funkciju šefa države i vrhovnog državnog organa čime je praktički parlamentarna monarhija pretvorena u apsolutnu monarhiju. Vidovdanski ustav je garantirao teritorijalni integritet Bosni i Hercegovini, tako što je odredio da njene granice ostaju nepromjenljive, čime se potvrdio državopravni i političkoteritorijalni kontinuitet Bosne i Hercegovine (Ibrahimagić, 1998: 28–29). U člany 135. Ustava, u tzv. turskom paragrafu navodi se, „Zakonom o razgraničenju oblasti Bosna i Hercegovina će se razdjeliti u oblasti u svojim sadašnjim granicama. Dok se to zakonom ne uredi, okruzi u Bosni i Hercegovini važe kao oblasti“. Garantirana je teritorijalna cjelovitost Bosne i Hercegovine. Dotadašnji okruzi su preimenovani u oblasti, tako da je Bosna i Hercegovina bila podijeljena na šest oblasti: Sarajevska, Tuzlanska, Travnička, Mostarska, Bihaćka i Vrbaska.

Usljed političkih problema koji su postojali od samog formiranja nove države, kralj Aleksandar Karađorđević 6. siječnja 1929. godine objavio je Proklamaciju, ukinuvši Narodnu skupštinu i sve političke partije i uveo vojnu vladu, čime je uveo diktaturu i time svu vlast preuzeo za sebe. Sebe je proglasio za jedinog nositelja suverenosti i vrhovne vlasti u državi, a kao opravdanje za svoju apsolutističku vlast uzeo je očuvanje narodnog i državnog jedinstva. Ubrzo je Zakonom o nazivu i podjeli kraljevine na upravna područja promjenio naziv države u Kraljevina Jugoslavija, koju je podjelio na 9 banovina. Banovine su dobile imena po

³ Predsjednik SAD Woodrow Wilson u samom početku Pariške konferencije imao je glavnu ulogu, dok su se ostali sudionici većinom pridržavali odredbi Wilsonovih 14. točaka. Glavna joj je zadaća bila dogovoriti uvjete mirovnih sporazuma sa poraženim zemljama u Prvom svjetskom ratu i uspostaviti mir u Europi. Do srpnja 1919. godine konferencijom je dominirala tzv. „velika četvorka“, odnosno predstavnici Francuske, Italije, SAD i Velike Britanije. Bili su to Georges Clemenceau, Vittorio Orlando, Woodrow Wilson i David Lloyd George, koji su usmjeravali rad konferencije i donosili odluke. Nakon srpnja 1919. godine odluke je donosilo Vijeće šefova izaslanstava zemalja pobjednica sastavljeno od ministarstava vanjskih poslova, a ono je vođeno interesima velikih europskih sila zanemarilo odredbe Wilsonovih 14. točaka. Većina zemalja pobjednica nastojala je prigrabiti što više novca od reparacije, a američki je Kongres odlučio povući svoga predstavnika sa Pariške mirovne konferencije, tako da je američka vlada sa poraženim državama morala sklapati posebne mirovne ugovore.

⁴ Na Pariškoj mirovnoj konferenciji delegaciju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca predvodio je srpski političar Nikola Pašić, a u delegaciji su bili i Hrvat Ante Trubić, prvi ministar vanjskih poslova, Milenko Vesnić, srpski poslanik u Parizu, i Slovenac Ivan Žolger, bivši ministar u Austro-Ugarskoj monarhiji.

⁵ „Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“, broj 142A, od 28. lipnja 1921. godine.

rijekama, izuzev primorske banovine koja je imala sjedište u Splitu. Cilj toga bio je da se ukinu sva nacionalna obilježja kako bi se stvorila jedna jugoslavenska nacija. Bosna i Hercegovina je podijeljena između četiri banovine od kojih je jedino Vrbaska banovina sa sjedištem u Banja Luci u cjelini bila na teritoriji Bosne i Hercegovine, izuzev Dvora na Uni. Ostale tri banovine Drinska, Zetska i Primorska, duboko su ulazile u teritorije drugih susjednih zemalja. Na ovaj način prekinut je teritorijalni, politički i administrativni kontinuitet Bosne i Hercegovine. „Pozivanjem na jugoslovenstvo centralna vlast radila je u interesima vladajuće velikosrpske elite, kako bi se izvršila državna i nacionalna unifikacija i tako učvrstila hegemonija velikosrpskih krugova u Beogradu“ (Zovko, 2011: 152–153). Pod pritiskom strane i domaće javnosti, kao i blagog smirivanja situacije, donesen je novi Ustav 3. rujna 1931. godine, poznat kao Oktroisani ustav, jer je podaren od kralja. Vraćen je parlament i dozvoljen je rad političkih partija, ali i dalje je uređeno da je kralj neprikosnovena ličnost te da on predstavlja vrhovni državni organ.

Kako su se politički i nacionalni problemi produbljivali, pristupilo se pregovaranju oko rješavanja pitanja Hrvatske. Pregovorima predsjednika Vlade Kraljevine Jugoslavije Dragiše Cvetkovića i predstavnika Hrvata Vlatka Mačeka, potpisan je sporazum 26. kolovoza 1939. godine, kojim je osnovana Banovina Hrvatska.⁶ Banovina Hrvatska bila je država u državi koja je obuhvatala teritoriju bivše Savske i Primorske banovine i trinaest srezova, tako da je obuhvatala i dio teritorije Bosne i Hercegovine. Ona je imala zakonodavnu, sudbenu i upravnu autonomiju u odnosu na centralnu vlast. Međutim, njome nisu bili zadovoljni ni srpski ni hrvatski političari. Jedni su smatrali da se Hrvatima daje privilegovan položaj i ruši ideja jugoslavenstva, dok su drugi smatrali da je jedino moguće rješenje samostalnost Hrvatske. I ovim aktom narušen je teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, čiji su dijelovi pripali Banovini Hrvatskoj, te se nigdje nije spominjalo ime Bosna i Hercegovina. Vlast u Banovini Hrvatskoj dijelile su Hrvatska seljačka stranka i Srpska samostalna demokratska stranka, zanemareno je pitanje Bosne i Hercegovine, a uopće se nije uzelo u obzir muslimansko stanovništvo na tom prostoru (Degan: 2008: 268). U to vrijeme u Bosni i Hercegovini dolazi do velikog nezadovoljstva imajući u vidu da je izvršena podjela Bosne i Hercegovine, uslijed čega jača pokret za njenu autonomiju (Imamović, 1996: 520).

Bosna i Hercegovina između dva svjetska rata nije imala svoj pravni sustav nego se primjenjivao pravni sustav Kraljevine Jugoslavije. On je počeo da se razvija donošenjem Vidovdanskog ustava 1921. godine, a period do njegovog donošenja protekao je u autonomnom uređivanju odnosa zemalja koje su ušle u sastav nove države, sa snažnom kontrolom centralne vlade. Ukidanjem Vidovdanskog ustava 1929. godine i donošenjem novog Ustava 1931. godine, u Bosni i Hercegovini nastao je jedan improvizovan ustvanopravni poredak bez legitimiteta. Pokušaji njegovog legitimiranja na izborima 1935. i 1938. godine ostali su bez uspjeha uslijed primjene represivnih mjera i progona opozicije (Ibrahimagić, 1998: 31–32).

---

⁶ Nastanak Banovine Hrvatske rezultat je suradnje hrvatskih političkih vođa sa vođama Srba Prečana i prinudnog napuštanja koncepta centralizma od strane srbijanskih političara. Stvorena je na temelju političkog sporazuma između Dragiše Cvetkovića, predsjednika jugoslavenske Vlade i predstavnika srbijanskih političkih čimbenika okupljenih oko kneza namjesnika Pavla i Vlatka Mačeka, čelnika Hrvatske seljačke stranke i Seljačko-demokratske koalicije (u kojoj je sudjelovala prečanska Samostalna demokratska stranka).

Kraljevina Jugoslavija pristupila je Trojnom paktu 25. ožujka 1941. godine, ali uz pritisak u državi i inozemstvu, kao i uz podršku Britanaca, izveden je državni udar 26. na 27. ožujak 1941. godine, čime je ukinuto namjesništvo i oduzet mandat Dragiši Cvetkoviću. Kralj Petar II proglašen je za punoljetnu osobu i preuzeo je vlast, a za predsjednika Vlade imenovan je Dušan Simović, dok je potpredsjednik Vlade bio Vlatko Maček (Boban, 1974: 10). Iako Kraljevina Jugoslavija nije zvanično poništila sporazum o pristupnju Trojnom paktu, Hitler je naredio napad na Kraljevinu Jugoslaviju 6. travnja 1941. godine. Kraljevina Jugoslavija kapitulirala je 17. travnja 1941. godine, dok je kralj Petar II Karađorđević zajedno sa predstavnicima Vlade, pobjegao u London gde je formirao Jugoslovensku vladu u egzilu.

U trenutku stvaranja zajedničke Južnoslavenske države u Bosni i Hercegovini, preko 62 % privatne zemlje bilo je vlasništvo Bošnjaka. Zbog te činjenice, Bošnjaci su se našli na udaru agrarne reforme koja je provedena od 1919. do 1931. godine. Od skoro dva miliona hektara površine obuhvaćene reformom u Kraljevini Jugoslaviji, 1.286.227. hektera ili 66,9 % odnosilo se na Bosnu i Hercegovinu. Agrarna reforma prije svega poslužila je kao sredstvo za jednostrano obezvlašćivanje Bošnjaka i postizanje određenih nacionalno političkih ciljeva. Ekonomski i socijalni odnosi Bosne i Hercegovine u ovom periodu imali su osnovu gospodarske nerazvijenosti. Dominirala je apsolutno poljoprivreda kojom se bavilo preko 80 % stanovništva, taj procent povećavao se tridesetih godina 20. stoljeća.

Bosna i Hercegovina je tokom postojanja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, a zatim i Kraljevine Jugoslavije, bila u neravnopravnom položaju u okvirima unitarističke države, te izložena teritorijalnoj destrukciji. Bosni i Hercegovini nisu poštivane njene posebnosti i njena tri naroda. Bosna i Hercegovina u tom periodu nije imala sopstveni organizacioni i institucionalni ustavni i pravni sustav. Dominantnu ulogu u državi imali su kralj kao centralni organ vlasti i uopće srpski hegemonizam, što je dovodilo do stalnih političkih kriza i na kraju do samog sloma države.

3. Bosna i Hercegovina za vrijeme Drugog svjetskog rata

Nakon napada nacističke Njemačke na Kraljevinu Jugoslaviju došlo je do njenog sloma i безусловne kapitulacije 17. travnja 1941. godine. Neovisna Država Hrvatska proglašena je 10. travnja 1941. godine, te zakonskom odredbom od 10. lipnja 1941. godine podijeljena je na 22 upravne jedinice, velike župe, koje su se dijelile na kotare, a kotari na općine. U sastav Neovisne Države Hrvatske ušla je čitava Bosna i Hercegovina još prije same kapitulacije Kraljevine Jugoslavije. Neovisna Država Hrvatska dijelila se na dvije okupacione zone koje su podijelile i samu Bosnu i Hercegovinu. Imajući u vidu postojanje njemačke i talijanske okupacione zone, Neovisna Država Hrvatska, bez obzira na svoj naziv, očigledno nije bila neovisna država. Međutim, jedan od glavnih uzroka njenog nastanka jeste otpor koji se pružao velikosrpskom unitarizmu koji je postojao u Kraljevini Jugoslaviji više od 20 godina. Činjenica je da su u tom periodu odgovorni političari iz međuratnog perioda, poput Vlatka Mačeka bili pasivni i nisu poduzeli mjere da sama organizacija nove države na hrvatskom prostoru krene u drugom pravcu. Drugi svjetski rat u Bosni i Hercegovini podrazumjeva više ratova koji su međusobno povezani. Prvi je bio početni rat koji su povele Njemačka i Italija protiv same Kraljevine Jugoslavije. Tu je bio i rat koji su okupatori vodili protiv jugoslavenskih pokreta za oslobođenje. Postojao je i rat između hrvatskih i srpskih

jedinica koji se odvijao na prostoru Hrvatske i Bosne i Hercegovine, te rat između četnika i partizana predvođenih komunistima (Malcolm, 1996).

Jugoslavenska izbjeglička vlada u Londonu svojom monopolističkom propagandom stvorila je sliku da su njene jedinice na čelu sa Dražom Mihajlovićem nositelj otpora i pored činjenice što se on dugo nije upuštao u sukobe i čak je bio suradnik njemačkog i italijanskog okupatora. Akcije partizanskog pokreta prve, ali i druge godine rata, bile su slabo poznate i često su predstavljane akcijama četničkog pokreta. Međutim, krajem 1942. godine u inozemstvu, a prije svega u SAD, počinju stizati informacije i o partizanskom pokretu na čelu sa Josipom Brozom Titom. To će dovesti do podjele na one koji podržavaju četnički i one koji podržavaju partizanski pokret kao nositelje borbe za slobodu, što će na kraju rezultirati punom podrškom i priznanjem partizanskog pokreta (Roberts, 1987: 39). Kod naroda Bosne i Hercegovine došlo je do revolta i otpora okupaciji i dobar dio stanovništva priklonio se pokretu Komunističke partije Jugoslavije, koji se zalagao za zajedničku borbu svih naroda Jugoslavije protiv okupatora i brojnih domaćih kolaboracionista. Komunistička partija Jugoslavije istovremeno se borila i za revolucionarnu promjenu vlasti, rušenjem starog društvenog i političkog uređenja, sa ciljem izgradnje novog sustava vlasti.

Na oslobođenim teritorijama koje su kontrolirale partizanske jedinice, funkcionirali su narodnooslobodilački odbori, čiji bi rad prestajao u slučaju okupacije do narednog oslobođenja. Fočanskim propisima pod nazivom Zadaci i ustrojstvo narodnooslobodilačkih odbora i objašnjenja i uputstava za rad narodnooslobodilačkih odbora u oslobođenim krajevima iz veljače 1942. godine, propisani su osnovni principi organizacije i funkcioniranja narodnooslobodilačkih odbora, njihova izbornost, opoziv i druga bitna pitanja. U Bosni i Hercegovini tokom trajanja rata postojali su partizanski organi vlasti, te je uz jačanje narodnooslobodilačkog pokreta došlo do osnivanja ZAVNOBIH-a, odnosno Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine. Kako su se oslobađale pojedine teritorije, uspostavljeni su lokalni organi vlasti koji su bili začetak nove državne vlasti. Imenovanje prvih narodnih odbornika vršili su štabovi i partijske organizacije partizanskih odreda, a to su građani na zborovima prihvatili i nije postojalo biranje (Imamović, 2014). Osnivanjem zemaljskih antifašističkih vijeća u pojedinim dijelovima buduće države, stvarale su se pretpostavke za formiranje centralnih organa budućih federalnih jedinica. Osnivačko zasjedanje ZAVNOBIH-a održano je 25. i 26. studenog 1943. godine u Mrkonjić Gradu. Tada je usvojena Rezolucija ZAVNOVBIH-a i Proglas narodima Bosne i Hercegovine, kojima se Bosna i Hercegovina opredjeljuje za zajedničku državu Jugoslaviju koja će biti organizirana kao federacija. Prvo zasjedanje ZAVNOBIH-a 25. studenog 1943. godine uzima se kao dan obnove bosanske državnosti i uspostavljanja suvremene bosanske države zasnovane na demokratskim principima i poštivanju ljudskih i građanskih prava (Redžić, 2001: 196–206). Jaka vojna podloga za obnovu njene državnosti bila je činjenica da je od 27 divizija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, 11 divizija davala Bosna i Hercegovina i više samostalnih odreda van divizija. Političku podlogu predstavljalo je opredjeljenje predstavnika sva tri naroda u Bosni i Hercegovini za političku autonomiju. Povijesna osnova bila je srednjovjekovna bosanska država, kao i očuvanje svijesti o posebnom bosanskom identitetu i pored postojanja tri različita naroda. Treba navesti i činjenicu da je dio predstavnika Srba u Bosni i Hercegovini težio prisajedinjenju Srbiji, a dio predstavnika Hrvata Hrvatskoj, što se nije ostvarilo (Ibrahimagić, 1998: 34).

Drugo zasjedanje AVNOJ-a održano je 29. studenog 1943. godine u Jajcu. Tada je odlučeno da će se AVNOJ konstituirati kao zakonodavno i izvršno predstavničko tijelo Jugoslavije, odlučeno je da će buduća država imati federativno uređenje, uspostavljen je Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, a kralju Petru II Karađorđeviću i izbjegličkoj Vladi zabranjen je povratak u državu do završetka rata. ZAVNOBIH je određen kao nositelj državnopravnih funkcija u federalnoj jedinici Bosni i Hercegovini (Filipović, 2002: 17–31).

Drugo zasjedanje ZAVNOBIH-a održano je od 30. lipnja do 2. srpnja 1944. godine u Sanskom Mostu. Donesena je Odluka o konstituiranju ZAVNOBIH-a kao vrhovnog zakonodavnog i izvršnog tijela federalne jedinice Bosne i Hercegovine i Deklaracija o pravima građana Bosne i Hercegovine. Ove odluke imaju ustavnopravni karakter, jer se njima utvrđuje državno uređenje Bosne i Hercegovine koja se određuje kao federativna jedinica buduće države Jugoslavije. Regulira se jedinstveni pravni sistem Bosne i Hercegovine koji je zasnovan na demokratskim osnovama. U tom smislu išla je i izgradnja organa uprave i organa sudske vlasti na principima izgradnje sustava jedinstva vlasti u Bosni i Hercegovini (Ajvaz, 2011: 49–50).

Komunistička partija Jugoslavije, odnosno partizanski pokret formirao je paralelnu vlast na prostoru Bosne i Hercegovine i tako uspio da stvori osnovu za legalizovanje revolucionarne vlasti. Komunistička partija Jugoslavije, od partije koja je bila ilegalna u Kraljevini Jugoslaviji, postala je politička snaga koja će da stvori jednopartijski sustav sa potpunom kontrolom društva (Shoup, 1968). Karakter Drugog svjetskog rata na prostoru Bosne i Hercegovine bio je takav da je on imao svojstva kako sukoba različitih ideologija tako i sukoba različitih nacija. Bosna i Hercegovina uspjela je da stekne veliku autonomiju, odnosno da postane jedna od novonastalih šest federalnih jedinica nove Jugoslavije. Za razliku od ostalih pet federalnih jedinica čiji su nazivi upućivali da se radi o nacionalnim cjelinama, bila je specifična, jer su u njoj postojala tri naroda i sam njen naziv nije upućivao ni na jednu naciju.

Može se reći da je Drugi svjetski rat na prostoru Bosne i Hercegovine bio puno slojevitiji u poređenju sa drugim krajevima u Jugoslaviji. Odnosi u Bosni i Hercegovini bili su puni apsurdna i obrata. Linija između fašističkog i antifašističkog pokreta često se prelazila sa jedne na drugu stranu. Bez obzira na sve, Bosna i Hercegovina dala je ogroman doprinos u pobjedi nad fašizmom u Drugom svjetskom ratu. Međutim, poslijeratna identifikacija antifašističkog i komunističkog pokreta, na čemu je nova vladajuća komunistička elita uporno i efikasno radila, ostaviće prostora i za manipulaciju samim antifašističkim pokretom.

4. Bosna i Hercegovina u socijalističkoj Jugoslaviji

Kralj Petar II Karađorđević i izbjeglička vlada u Londonu sve do 1943. godine bili su zvanični predstavnici Jugoslavije u međunarodnoj zajednici. Nakon Teheranske konferencije koja je održana u studenom 1943. godine, saveznici su priznali NOB i partizanski pokret kao legitimne predvodnike antifašističkog otpora u Jugoslaviji.

Kraljevina Jugoslavija postojala je tokom cijelog Drugog svjetskog rata, ali je na njenoj teritoriji, nakon savezničke pobjede 1945. godine, uspostavljena Demokratska Federativna Jugoslavija, sa novim granicama i novim sustavom vlasti.

Nova Jugoslavija dobila je prvi Ustav 1946. godine, kojim dobija novi naziv Federativna Narodna Republika Jugoslavija.⁷ Federalne jedinice, a među njima i Bosna i Hercegovina, formirane su još na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, a Ustavom iz 1946. godine samo je potvrđeno njihovo postojanje. U pogledu odnosa federativnih jedinica i savezne države, ustanovljava se princip suverenosti narodne republike i princip jednakosti i jedinstva svih narodnih republika, dok je suverenitet federativnih jedinica bio ograničen suverenitetom federacije.

Treba napomenuti da je nova narodna vlast na čelu sa Komunističkom partijom odmah poduzela sve mjere u pravcu ukidanja kapitalističkih odnosa, nacionalizacije industrije, trgovine, banaka, što će se kasnije odraziti na razvoj države u cjelini. Za razliku od ostalih komunističkih država u Europi, to je radila bez instrukcija od SSSR-a, a za razliku od ostalih europskih građanskih država, bez učešća drugih političkih snaga (Degan, 1977: 13–15).

Nakon oslobođenja Sarajeva, održano je Treće zasjedanje ZAVOBIH-a 26. travnja 1945. godine, na kojem je ZAVNOBIH transformiran u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine, Predsjedništvo ZAVNOBIH-a postalo je Predsjedništvo Narodne skupštine Bosne i Hercegovine. Nakon sprovedenih izbora održano je prvo zasjedanje Ustavotvorne skupštine koja je potvrdila sve odluke ZAVNOBIH-a donesene na Drugom i Trećem zasjedanju, kao i sve odluke Narodne skupštine i Predsjedništva Narodne skupštine Bosne i Hercegovine. „Na sjednicama Ustavotvorne skupštine održanim od 28. do 31. prosinca 1946. godine donesen je Ustav Narodne republike Bosne i Hercegovine. To je prvi ustav koji je donijelo narodno predstavničko tijelo, izabrano na izborima u Bosni i Hercegovini, nakon 483 godine od gubitka njene državnosti. Bosna i Hercegovina, koristeći se svojim pravom na samoodređenje, ujedinila se sa Srbijom, Hrvatskom, Slovenijom, Makedonijom i Crnom Gorom“ (Ibrahimagić, 1998: 35–36). Autonomija Bosne i Hercegovine, kao i drugih narodnih republika, imala je za cilj da potencira njihovu samostalnost u političkom smislu, a ne u državnompravnom. Suverenitet i njegovo značenje u političkom i pravnom smislu nije došao do izražaja, jer bi on više pravno komplikovao položaj federativnih jedinica, nego što bi izražavao demokratski i pluralistički politički sistem. Suverenitet je preciznije i određenije bio vezan za federaciju nego za federalne jedinice. Federalizam se trebao zasnivati na slobodno izraženoj

---

⁷ Prvi Ustav FNRJ jednoglasno je proglašen na zajedničkoj sjednici oba doma Ustavotvorne skupštine. Rađen je po ugledu na Ustav SSSR-a iz 1936. godine, tzv. Staljinov ustav. To se naročito odnosi na dio o ulozima i ovlastima izvršnih organa vlasti. Jugoslavija je definirana kao "savezna narodna država republikanskog oblika, zajednica ravnopravnih naroda koji su na osnovu prava na samoodređenje, uključujući pravo na odcjepljenje izrazili svoju volju da žive zajedno u federativnoj državi" koju je sačinjavalo šest republika s tim što je Srbija u svom sastavu imala Autonomnu pokrajinu Vojvodinu i Autonomnu pokrajinu Kosovo i Metohiju. Iako je bila organizirana na federativnom principu, nova socijalistička Jugoslavija je u početnoj fazi razvitka imala svojstva centralizovane federacije koja se ogledala u podjeljenosti nadležnosti između savezne države i republika sa izrazitom prevlašću federalnih organa. Ustavom je regulirana nadležnost FNRJ i najviših saveznih organa. Narodna skupština FNRJ je bila vrhovni organ državne vlasti i sačinjavala su je dva doma, Savezno vijeće i Vijeće naroda. Prezidijum Narodne skupštine, a prije njega Predsjedništvo Ustavotvorne skupštine, ostvarivao je funkciju kolektivnog šefa države. Sastojao se od predsjednika, šest potpredsjednika, sekretara i najviše 30 članova. Određeno je da teritorijalno razgraničenje između republika vrši Narodna skupština FNRJ i republičke granice nisu se mogle mijenjati bez njihovog pristanka. Nacionalnim manjinama zagantirani su pravo i zaštita kulturnog razvitka i sloboda upotrebe jezika. Od izuzetnog značaja za obradu teme doktorskog rada jeste to da je i prvi Ustav FNRJ istaknuo nepovredivost granica republika te da se one ne mogu mijenjati bez pristanka republika. To je na određen način potvrdila načelom uti posideti Banditerova komisija u procesu disolucije SFRJ, kada je zauzela stav o nepromijenljivosti granica bez međusobnog sporazuma, polazeći od pravila međunarodnog prava.

volji svakog naroda koji su se ujedinili na principu dobrovoljnosti, što je osnovna karakteristika svake federativne države (Ajvaz, 2011: 58).

Bosna i Hercegovina nakon Drugog svjetskog rata uspjela se izboriti za svoju državnost, integrisana u okvire Jugoslavije. Međutim, Bosna i Hercegovina suočila se sa nizom problema koje je trebalo rješavati, radi obnove razorenog društva. Preko 80 % stanovništva bilo je nepismeno, a postojao je nizak nivo kulturnog razvoja koji je posljedica ne samo ratnih dešavanja nego i dotadašnjeg povijesnog razvoja Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina je sve do druge polovine 19. stoljeća bila u sastavu Osmanskog carstva, a tek uspostavljanjem vlasti Austro-Ugarske monarhije dolazi do izvjesnog napretka i privrednog razvoja koji će označiti i njen razvoj nakon Drugog svjetskog rata (Kamberović, 2007: 2014).

Uvođenjem radničkog samoupravljanja 1950. godine, a zatim sa reformom lokalne samouprave 1952. godine i usvajanjem Ustavnog zakona o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ, započelo se sa prvim ustavnim promjenama.⁸ Saveznim i republičkim ustavnim zakonima uveden je skupštinski sistem vladavine, koji daje veće ovlasti predstavničkim organima i novu ulogu izvršnim organima, čime je izražen princip jedinstva vlasti. Prema ustavnom zakonu, suverenitet pripada radnom narodu. Izvršni organi na nivou federacije su predsjednik Republike i Savezno izvršno vijeće. Predsjednik Republike je imao klasične funkcije šefa države, tako da je predstavljao državu u inozemstvu i unutarnjem političkom životu, a bio je i vrhovni vojni komandant. Savezno izvršno vijeće imalo je funkciju vlade, samo što je bilo manje samostalno u odnosu na skupštinu, nego što je to kod klasične vlade.

Ustavom iz 1963. godine država je dobila novi naziv Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, a Bosna i Hercegovina je dobila naziv Socijalistička Narodna Republika Bosna i Hercegovina. Ovim Ustavom normativizovano je radničko samoupravljanje, novi sistem lokalne samouprave u skupštinskom sustavu vlasti. Položaj republika ojačan je u odnosu na federaciju, tako što su dobile veću samostalnost i autonomiju. Ustav iz 1946. godine govorio je o suverenosti republika, dok Ustav iz 1963. godine govori o suvernim pravima naroda (Đorđević, 1986: 202–206). „Ustav iz 1963. godine postavio je ustavnopravne mogućnosti za dalji razvoj samoupravljanja u sadržinskom smislu, kao prava radnog čovjeka i kao prava određenih organizacionih jedinica u samoupravnom sustavu, a što je posebno značajno obogatio je sadržinu ličnih prava čovjeka. U periodu poslije donošenja ovog Ustava, određene promjene u sferi ideološkopoličkih i ekonomskih odnosa zahtijevale su donošenje ustavnih amandmana“ (Lukić, Grebo, 1982: 257). Tako je u periodu od 1967. do 1971. godine donijeto niz ustavnih amandmana.⁹ Kod ostvarivanja suvernih prava data je

⁸ Radničko samoupravljanje je društveni i gospodarski model koji je osmišljen od strane Komunističke partije Jugoslavije i proveden je u Jugoslaviji od 1950. godine, pa do kraja njenog postojanja. Osnovna ideja svodila se na prebacivanje upravljanja poduzeća u ruke radnika i odvajanje države od gospodarstva, što nikada nije provedeno u potpunosti.

⁹ Bitne promjene u strukturi federacije počele su Ustavnim amandmanima 1967. i 1968. godine, a cjelovit oblik poprimile su 1971. godine. Amandmani su označili početak konkretne primjene stavova Osmog kongresa Saveza Komunističke Jugoslavije, koji je održan od 7. do 13. prosinca 1964. godine. Na njemu je prvi put posle Drugog svjetskog rata, javno otvoreno nacionalno pitanje, pokrenuto pitanje ekonomskih uzroka nacionalnih neravnopravnosti, uspostavljena veza birokratskog centralizma, „velikodržavnog hegemonizma“ i nacionalizma. Faktički otvoren je proces mjenjačnja odnosa između savezne države i republika koji je doveo do temeljnog preobražaja federacije, tako da je Jugoslavija izgrađivana kao „federacija ravnoteže“. Monolitni društveni i politički život ustupao je mjesto „samoupravnom federalizmu“. Republičke elite počele

prednost republikama, a federaciji samo ako se ostvaruju zajednički interesi. Ranije se država definirala kao savezna i demokratska zajednica, a prema novim ustavnim promjenama definira se samo kao državna zajednica. Promjenila se pozicija republika, pa se potencira njihova državnost i odgovornost, kako za svoj razvoj tako i za razvoj federacije. Uveden je i novi savezni državni organ – Predsjedništvo SFRJ, čiji se položaj i sastav zasnivao na nacionalnoj strukturi SFRJ i čime se trebalo da riješi političko nasljeđe prvog predsjednika Republike (Ajvaz, 2011: 61).

Ustavom iz 1974. godine potvrđene su ranije promjene ustavnim amandmanima.¹⁰ Data je prednost republikama u odnosu na federaciju, tako da se na nivou federacije ostvaruju samo zajednički poslovi. Republike kao i autonomne pokrajine dobile su velike ovlasti dok je savezna vlast bila prije svega nadležna za vođenje vanjske politike i očuvanje unutarnje i vanjske sigurnosti i obrane zemlje u šta su bile uključene sve republike ravnopravno. Posle donošenja ovog Ustava Bosna Hercegovina donosi svoj Ustav koji ističe da suverenost pripada narodu, kao i da su svi narodi i narodnosti u Bosni i Hercegovini ravnopravni. I Ustavom Bosne i Hercegovine daje se prednost nadležnostima republike u odnosu na federaciju, tako da je izvršena određena vrsta podjele suverenosti između njih. „Ustav iz 1974. godine nastavlja izgradnju pravnog sustava u pravcu osiguranja i zaštite položaja čovjeka sa jedne strane, te dominacije radničke klase jačanjem samoupravne organizacije udruženog rada, sa druge strane. U ostvarenju ovog drugog cilja posebno je značajan Zakon o udruženom radu iz 1976. godine“ (Borovčanin, 1979: 80).

Proces tranzicije u svim državama Istočne Europe odvijao se u vidu ekonomskih i političkoustavnih promjena (Williams, 2005: 58–61). U svim ovim državama ustavni proces predstavlja proces redefiniranja državnog koncepta, jer svi politički sukobi vremenom se ispoljavaju kao ustavni sukobi. Socijalističke države Istočne Europe suočile su se sa jednim od dva procesa koji su vodili promjeni režima ili raspadu države, ili oboje (kod višenacionalnih federacija). U državama koje su uglavnom bile etnički homogene, postojale su legitimne zajednice i u njima je došlo do promjene režima kao rezultat krize autoritarnog društva, ali je državno jedinstvo očuvano. SFRJ kao i ostale socijalističke države Istočne Europe sa višenacionalnom strukturom istovremeno su imale nelegitimne zajednice i nelegitimna autoritarna politička društva. U takvim državama je raspad režima doveo i do raspada države (Fortescue, 2010: 127–147). U procesu raspada SFRJ, kao i još dvije

---

su razmišljati o Jugoslaviji kao o „tranzitnoj“ tvorevini. Administrativne granice republika postajale su granice u mnogome samostalnih država. Amandmani su oslabili i ograničili samostalnost federacije i stavili je pod nadzor republičkih i pokrajinskih struktura.

¹⁰ Ustav je proglašen na sjednici Vijeća naroda Savezne skupštine. Rješenja usvojena amandmanima 1967., 1968. i 1971. godine unijeta su u novi Ustav. Prvi put je u najvišem pravnom aktu države navedeno da SFRJ ima himnu, ali nije dat njen naziv. Uveden je konsenzus republika i pokrajina prilikom odlučivanja, uključujući i promjenu ustava. Legalizovano je pravo na samoodređenje i otcjepljenje, ali je ostalo nejasno da li su nosioci toga prava narodi ili republike. Društvena svojina proglašena je osnovnim svojstvom ekonomskog sistema. Uveden je delegatski sistem kao osnova iz koje izrastaju skupštine svih društveno-političkih i interesnih zajednica kao i organi društvenog samoupravljanja. Budući da je amandmanima provedena temeljna reforma federacije, Ustav iz 1974. godine u pogledu utvrđivanja karaktera i sadržaja funkcija i odnosa u saveznoj državi nije donio bitne izmjene. Do promjena je uglavnom došlo u organizaciji federacije. Umjesto dotadašnjih pet vijeća Skupštinu SFRJ sačinjavali su Savezno vijeće i Vijeće republika i pokrajina. Josip Broz Tito postao je predsjednik „bez ograničenja trajanja mandata“. Članove Saveznog izvršnog vijeća birala su oba vijeća Skupštine SFRJ vodeći računa o ravnopravnoj zastupljenosti republika i odgovarajućoj zastupljenosti autonomnih pokrajina. Ustav je iscrpnije i jasnije definirao samoupravne interesne zajednice kao relativno nov oblik samoupravnog povezivanja.

socijalističke federativne države SSSR i Čehoslovačke, ustavnim promjenama pokušalo se održati državno jedinstvo, ali je ono zapravo ubrzalo proces raspada zajedničke države (Dimitrijević, 1997: 2–3).

Ovakva ustavna rješenja vodiće slabljenju države i jačanju republika, a vremenom i nacionalističkih i separatističkih težnji u njima. Ustavom iz 1974. godine republike su stekle veliku autonomiju sa svim atributima državnosti. Stvorili su se uslovi da su političke elite dobile poseban legitimitet, te da je došlo do nacionalističkih podjela i sukobljavanja između njih (Brubaker, 1996). Iz Ustava Socijalističke republike Bosne i Hercegovine, vidljivo je da je Bosna i Hercegovina suverena, a da su nositelji suvereniteta narodi i narodnosti koji u njoj žive, tako da su takva rješenja vodila postepenom raspadu SFRJ.

Bosna i Hercegovina 31. srpnja 1990. godine donijela je ustavne amandmane i bila jedina republika SFRJ, pored Crne Gore, koja nije donijela novi ustav. Ustavnim amandmanima su izvršene značajane promjene društvenog i ekonomskog uređenja, otvaranje prema tržišnoj ekonomiji, kao i promjene u političkom sustavu. Dotadašnji jednopartijski sustav je zamijenjen višepartijskim sustavom i pluralističkom demokracijom. Dotadašnji skupćinski sustav vlasti sa jedinstvom državne vlasti zamijenjen je parlamentarnim sustavom, sa podjelom državne vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu. Jedna od najznačajnijih odredaba ustavnih amandmana bila je ona koja se odnosi na definiciju Bosne i Hercegovine, kojom se ona određuje kao „demokratska suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine, Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti koje žive u njoj“. Ovom definicijom definirani su odnosi u Bosni i Hercegovini, kao i njeni odnosi prema drugima. Kasnije će se ova definicija uz održani referendum uzeti kao pravni osnov za međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine kao neovisne države (Ibrahimagić, 1998: 41–42).

U Bosni i Hercegovini 8. studenog 1990. godine održani su parlamentarni izbori na kojima su pobijedile tri nacionalne stranke, koje su predstavljale tri naroda u Bosni i Hercegovini. Takođe, u svim ostalim republikama iste godine održani su izbori na kojima su pobijedile građanske i nacionalne stranke koje su se zalagale ili za veću autonomiju ili potpunu neovisnost od Jugoslavije, dok su se srpske partije zalagale za očuvanje države sa istim ciljevima koji su bili i u prethodnoj Jugoslaviji i služili su prikrivenom ostvarivanju velikosrpske ideje, te su u osnovi imale nacionalno obilježje. U tom periodu, sa jedne strane, tražilo se rješenje problema očuvanja Jugoslavije kao saveza suverenih neovisnih država, dok sa druge, republike su išle prema putu neovisnosti. Prvo je Slovenija 23. prosinca 1990. godine održala referendum i najavila otcjepljenje 25. lipnja naredne godine, Hrvatska je održala takav referendum 30. svibnja 1991. godine, a Makedonija 8. rujna 1991. godine.

Međunarodna zajednica organizirala je Konferenciju o Jugoslaviji, sa zadaćom da pomogne rješavanje političkih odnosa između njenih republika u procesu disolucije Jugoslavije. Europska zajednica je na Vijeću ministara u Briselu 16. prosinca 1991. godine donijela Deklaraciju o Jugoslaviji i Deklaraciju o smjernicama o priznavanju država u Istočnoj Europi i SSSR-u. To je samo teoretski pomoglo rješavanju problema u Jugoslaviji, dok je u stvarnosti došlo do krvavih oružanih sukoba.

Jugoslavenska kriza kulminirala je u međunarodnom kontekstu tokom velikih promjena u Europi, uzrokovanih rušenjem Berlinskog zida i razbijanjem Varšavskog pakta. To je uzrokovalo rasparčavanje SSSR-a i kraj bipolarizma u međunarodnoj zajednici (Hroch,

2000). Osnova za raspad Jugoslavije proistekla je iz Ustava 1974. godine kojim je bilo definirano da je SFRJ zajednica naroda i narodnosti i suverenih naroda i republika, te država u kojoj vlast pripada radničkoj klasi. „Ideja jugoslavenstva prikazivana je često kao prikriveni oblik srpskog hegemonizma, a oživljena je stara austrougarska teza o Jugoslaviji kao vještačkoj tvorevini“ (Degan, 2011). Glavni razlozi koji su doveli do rasapada SFRJ smatraju se, prije svega, rastući nacionalizam, konfederativni elementi države, prema Ustavu iz 1974. godine, postojanje socijalističke, višenacionalne federacije u vremenu kada se većina sličnih država raspadale odnosno u vremenu kada je došlo do krize u državama Istočne i Jugoistočne Europe (Conor, 1997).

Bitan segment u razmatranju međunarodnog subjektiviteta današnje Bosne i Hercegovine jeste i razumjevanje pravnih posljedica rata, odnosno dešavanja neposredno prije, u toku i poslije oružanog sukoba. „Politički pluralizam u Bosni i Hercegovini usko je povezan s dešavanjima na međunarodnoj sceni, padom komunizma, zatim unutarnjom krizom u Jugoslaviji koja je eskalirala kroz političke, ekonomske, nacionalne, socijalne i mnoge druge oblike života i rada. U periodu između 1980. godine, koju je obilježila smrt Josipa Broza Tita i 1989. godine, kada se raspao Savez komunista Jugoslavije na njegovom posljednjem četrnaestom kongresu, u svim jugoslavenskim republikama pojavljivale su se različite političke opcije, udruženja i pokreti“ (Ibrahimagić, 1998: 47). Pluralizam i mogućnosti naroda da se organiziraju u stranke sa nacionalnim predznakom i nacionalističkim opredjeljenjima, znatno će utjecati na razvojni put Bosne i Hercegovine, kao pravne tvorevine, ali i učiniti da dođe do oružanih sukoba, te da Bosna i Hercegovina poprimi oblik u državno-pravnom smislu koji ima danas.

Treba napomenuti da je Srpska akademija nauka i umjetnosti objavila nacrt memoranduma 1986. godine.¹¹ To je imalo višestruke posljedice koje su se ogledale, prije svega, u jačanju snaga za osamostaljivanje kod ostalih južnoslavenskih naroda, a što će kasnije dovesti i do sloma SFRJ (Degan, 2012: 75). Nakon Desetog kongresa Saveza komunista Bosne i Hercegovine, u Bosni i Hercegovini su se sve intenzivnije iskazivali pluralistički interesi, najčešće javno, ali i tajno kroz različite politike, koji će svjetlo dana ugledati tek kasnije. „Ozbiljno pripremanje novih političkih stranaka odvijalo se još u vrijeme kada su se u redovima Saveza komunista Bosne i Hercegovine vodile debate da li uopće dozvoliti stranke na nacionalnoj osnovi“.¹²

Razmatrajući sam početak oružanog sukoba na prostoru bivše SFRJ, treba naglasiti da kada dođe do zastupanja nekih nacionalnih prava koja nemaju osnova u međunarodnom pravu, tada obično dolazi do sporova koji mogu dovesti i do oružanih sukoba. Praksa je da se

---

¹¹ Memorandum SANU iz 1986. godine izradila je Srpska akademija nauka i umjetnosti kao strateški program srpske inteligencije. Memorandum je naglašavao težak položaj i neravnopravnost srpskog naroda u Jugoslaviji, a posebno na Kosovu, gdje se kako je navedeno provodi, “fizički politički, pravni i kulturni genocid nad srpskim stanovništvom“. Demonstracije Albanaca na Kosovu 1981. godine srpski akademici nazivaju „neofašističkom agresijom“. Memorandum dalje kritikuje konfederalizam i velike ovlasti autonomnih pokrajina, omogućene jugoslavenskim ustavom iz 1974. godine, ocjenjujući da su Srbi njime diskriminirani. SANU smatra da „srpsko pitanje“ neće biti riješeno prije ostvarenja punog nacionalnog i kulturnog jedinstva Srba, bez obzira gdje žive. Memorandum je izazvao burne reakcije u tadašnjoj SFRJ, zbog svojih pogleda na nacionalno pitanje i zahtjeva za temeljnom reorganizacijom države. Ovaj memorandum, po sadržaju i po karakteru kreatora, poredi se sa platformom Srpskog kulturnog kluba iz 1939. godine. Noel Malcolm smatra da je upravo težnja za „cjelovitošću“ srpskog naroda na kraju dovela do kraja Jugoslavije.

¹² *Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine*, monografija, PSBiH, Sarajevo, 2010., str. 52.

u takvim slučajevima ne priznaje međunarodno pravo i odbija se povjeriti konačno rješenje nekom neutralnom međunarodnom tijelu, nego se spor rješava drugim sredstvima, a često samom upotrebom sile. U ovakvim slučajevima najčešće nema dogovora oko teritorije, odnosno kopnenih granica, te je načelo *uti possidetis* izuzetno važno (Degan, 2005: 49). Svjedoci smo da je i pored svih krvavih obračuna i stradanja na prostoru bivše SFRJ načelo *uti possidetis* ostalo da važi, kao što je na početku sukoba i zaključeno. Ovaj oružani sukob koji je odnio velike ljudske žrtve i nanio velika materijalna stradanja, jedino se mogao izbjeći kompromisom, koji, kako znamo, nije postignut u vrijeme kada je do njega trebalo doći.

5. Zaključna razmatranja

Ulaskom Bosne i Hercegovine u prvu Jugoslaviju počinje sistematsko rušenje njenih državnih institucija, povijesnog kontinuiteta te posebno stradanje Bošnjačkog stanovništva. Noformirana država bila je unitarističko-centralistička država, a to uređenje je sankcionirao Vidovdanski ustav donesen 28. lipnja 1921. godine. Ustavom je garantiran teritorijalna cjelovitost Bosne i Hercegovine, međutim, došlo je do totalnog teritorijalnog cijepanja Bosne i Hercegovine. Politički život po Vidovdanskom ustavu obilježen je kaotičnošću, bezobzirnošću i represijama vladajućih krugova kao i kraljevom samovoljom. Da bi oživotvorio čisti nacionalizam, kralj uvodi diktaturu 6. siječnja 1929. godine te donosi zakon o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja – banovine. Bosna i Hercegovina je podijeljena na četiri banovine: Drinsku, Vrbasku, Primorsku i Zetsku te je na taj način razbijena kao povijesna cjelina jer je njeno područje ispresijecano i spojeno sa djelovima drugih južnoslavenskih zemalja. Takvom podjelom posebno su pogođeni Bošnjaci koji su u sve četiri banovine bili u potpunoj manjini. Takvo stanje ostalo je sve do 1939. godine kada je sporazumom Cvetković–Maček formirana Banovina Hrvatska u čiji sastav je ušlo trinaest bosanskohercegovačkih kotara (srezova) ukupne površine.

Prva Jugoslavija stvorena na nedemokratskim osnovama, a kao primjer može se navesti činjenica da Bošnjaci, Makedonci i Crnogorci u toj državi nisu ni formalno bili priznati kao narodi. Državu karakteriziraju gospodarska zaostalost, nezaposlenost i borbe srpske, hrvatske i slovenske buržoazije oko podjele vlasti. Bila je to tipična država ekonomske zaostalosti, nacionalnog i socijalnog ugnjetavanja. Na međunarodnom planu ispoljavala je veliku ovisnost od Francuske i Velike Britanije, a od tridesetih godina okreće se i Njemačkoj i Italiji. Jedni je smatraju produktom interesa velikih sila ili „umjetnom tvorevinom“, dok drugi rezultatom dugotrajnog procesa približavanja naroda na Balkanu koji su tražili novi okvir za vlastitu afirmaciju. Činjenica je da su ujedinjenje generirali politički interesi, jezična i kulturna bliskost. Prvi svjetski rat, koji je sa Balkana uklonio Habsburšku monarhiju, stvorio je uvjete da se to dogodi. Bosna i Hercegovina nije igrala važnu ulogu u nastanku te Jugoslavije, a političari iz Bosne i Hercegovine, koji su bili članovi Jugoslavenskog odbora, često su isticali kako oni tamo nisu kao predstavnici Bosne i Hercegovine, nego kao predstavnici srpske Vlade.

Kada je nova država stvorena, pokazalo se da njeni narodi različito razumijevaju novu državu što je bilo primjetno posebno kod dijela srpske političke elite koja je Jugoslaviju

doživljavala, prije svega, kao proširenu Srbiju. Tu treba tražiti i razloge marginalizacije Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji stvorenoj 1918. godine. Prvi Ustav donesen je zahvaljujući podršci Jugoslavenske muslimanske organizacije, a kao ustupak dobivena su jamstva za teritorijalnu cjelovitost Bosne i Hercegovine i autonomiju vjerskih institucija. Takođe, treba napomenuti da od 1935. do 1939. jugoslavenska Vlada je funkcionirala zahvaljujući aktivnom sudjelovanju lidera JMO Mehmeda Spahe.

Bosna i Hercegovina ušla je u sastav Kraljevstva Srba Hrvata i Slovenaca bez formalne odluke Bosanskohercegovačkog sabora, ali uz suglasnost i aktivnu ulogu jednog broja političkih predstavnika bosanskih Hrvata i Srba. Hrvatske i srpske elite različito su gledale na karakter i perspektivu novoproglašenog kraljevstva. Dok su Hrvati željeli decentraliziranu državu jugoslavenskih naroda – Slovenaca, Hrvata i Srba, Srbi su u njoj gledali uglavnom ostvarenje sna o proširenoj srpskoj državi, te su se u skladu s tim i ponašali. Otuda je već s osnivanjem nove države došlo do ukidanja pokrajinskih vlada, a s Vidovdanskim ustavom 1921. nametnut je i centralistički sistem koji će faktički biti zadržan sve do izbijanja Drugog svjetskog rata. Bosna i Hercegovina u centralistički uređenoj državi prestala je da postoji kao zasebno upravno područje, premda je sačuvan privid njene teritorijalne kompaktnosti, jer je članom 135. Vidovdanskog ustava bilo predviđeno da postoji 6 bosanskohercegovačkih okruga.

Potpuno uništenje Bosne i Hercegovine kao zasebne zemlje, kulture i društva, zaustavljeno je pojavom i ishodima partizanske antifašističke borbe pod vođstvom jugoslavenskih komunista, koji su odlučili obnoviti Jugoslaviju na federativnom principu ravnopravnih republika i naroda, u sklopu čega je Bosna i Hercegovina obnovila svoju upravno-teritorijalnu posebnost i politički subjektivitet kao republika, odnosno država ravnopravnih naroda i građana koji u njoj žive. Od formiranja prve jugoslavenske države 1918. godine do ZAVNOBiH-a 1943. godine, u temeljnim stajalištima nacionalno-političkih elita Srba i Hrvata, Bosna i Hercegovina nije uzimana u obzir kao povijesna, državna i politička zasebnost, nego kao sastavni dio srpskog, odnosno hrvatskog nacionalnog prostora i političkog interesa. Pobjeda Narodno-oslobodilačkog pokreta u Drugom svjetskom ratu otvorila je put rješenjima koja su, makar u okvirima jednostranačke nedemokratske vladavine, omogućila reafirmaciju Bosne i Hercegovine, kao političkog subjekta, što je podloga njene kasnije državne emancipacije i osamostaljenja u godinama raspada SFRJ.

Druga Jugoslavija imala je stalnu tendenciju decentralizacije koja je dosegla vrhunac u ustavu iz 1974. godine, te se može zaključiti da je ona više problema stvarala nego rješavala. Načelo zasebnih nacionalnih političkih identiteta uvaženo je tek toliko da probudi apetit za još više sličnih mjera. Povijest nas uči da federacije različitih nacionalnih entiteta mogu uspješno funkcionirati samo ako su zasnovane na istinskom demokratskom političkom poretku, a u komunističkoj Jugoslaviji nije bilo tako. Druga Jugoslavija bila je država sa aposlutnom vlašću Komunističke partije, sa nizom društvenih, političkih i gospodarskih reformi. Država je išla u pravcu sve veće federalizacije, pa i konfederalizacije da bi se ublažile međunacionalne napetosti i očuvala država kao cjelina, a kulminacija takvih pokusaja jeste Ustav iz 1974. godine.

Pod opterećenjem velikih financijskih zaduženja, zastarjelosti gospodarstvenog i političkoga ustroja, te radikalizacijom međunacionalnih odnosa, Jugoslavija se raspala 1991. godine.

LITERATURA

- Abazović, D., Radujković, J., Vukmanović, M. (2007). *Religije sveta*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Ajvaz, S. (2011). *Ustavno pravo*. Travnik: Univerzitet Vitez Travnik.
- Babić, A. (1972). *Iz srednjovjekovne Bosne*. Sarajevo: Svjetlost, Sarajevo.
- Babić, A. (1987). „Uvod u istoriju srednjovjekovne Bosanske države“. *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine, Društvo i privreda Srednjovjekovne Bosanske države, 17*.
- Boban, Lj. (1974). *Maček i politika HSS, Knjiga 2*. Zagreb: SNL.
- Borovčanin, D. (1979). *Izgradnja bosanskohercegovačke državnosti u uslovima NOR-a*. Sarajevo: Svjetlost.
- Brubaker, R. (1996). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Connor, W. (1997). *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*. New York: Princeton University.
- Degan, Đ., V. (1977). Tito i nesvrstana vanjska politika Jugoslavije. *Pregled: časopis za društvena pitanja, Vol. 67*.
- Degan, Đ., V. (1992). „Samoodređenje naroda i teritorijalna cjelovitost država u uvjetima raspada Jugoslavije“. *Zakornost: časopis za pravnu teoriju i praksu, Vol. 46*.
- Degan, Đ., V. (2005). „Međunarodno pravo kao osnova rješavanja preostalih sporova na području bivše SFRJ“. *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, Vol. 12*.
- Degan, Đ., V. (2008). „Pravni aspekti i političke posljedice rimskih ugovora od 18. svibnja 1941. godine“. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 45*.
- Degan, Đ., V. (2011). „Međunarodnopravni položaj Bosne i Hercegovine s posebnim osvrtom na položaj Hrvata u Bosni i Hercegovini“. *Zbornik „Položaj hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini, stanje-perspektive“, Vol. 1*.
- Degan, Đ., V. (2012). Predsjednik Tuđman i model konfederacije u Jugoslaviji. *Zbornik radova Nastanak suvremene države Hrvatske i dvadeseta obljetnica njezina utemeljenja, Vol. 1*.
- Dimitrijević, V. (1997). *Ustavne pretpostavke za demokratsku Srbiju*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Đaković, L. (1980). *Položaj Bosne i Hercegovine u austrougarskim koncepcijama jugoslovenskog pitanja 1914–1918*. Tuzla: Univerzal.
- Đorđević, J. (1986). *Ustavno pravo*. Beograd: Savremena administracija.
- Čaušević, Dž. (2005). *Pravno politički razvitak BiH – dokumenti sa komentarima*. Sarajevo: Magistrat.
- Čulinović, F. (1999). *Bosna i Hercegovina u kraljevini SHS*. Sarajevo: Pravni fakultet Sarajevo.
- Filipović, M. (2002). „Deklaracija ZAVNOBIH-a o pravima građana Bosne i Hercegovine kao povijesni dokument i kao politički program“. *Zbornik ZAVNOBIH – Deklaracija o pravima građana Bosne i Hercegovine, Vol. 1*.
- Fortescue, S. (2010). *Russian Politics from Lenin to Putin*. Oxford: St Antony's Series.
- Gray, S., C. (2007). *War, Peace and international relation: An Introduction to Strategic History*. New York: First published, Routledge.
- Hroch, M. (2000). *Social Precon ditions of National Revival in Europ*. New York: Columbia University Press.
- Huntington, P., S. (1993). „Whu Intenational Primacy Matters“. *Intenational Security, Vol. 17*.

- Ibrahimagić, O. (1998). *Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Vijeće kongresa bosanskih intelektualaca.
- Imamović, M. (1996). *Historija Bošnjaka*. Sarajevo: Preporod.
- Imamović, M. (2014). *Historija države i prava Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: University Press.
- Kamberović, H. (2007). „Karakteristike društva u BiH neposredno nakon Drugog svjetskog rata“. *Zbornik Naučni skup BiH nakon i prije ZAVNOBiH-a, Vol. 1*.
- Malcolm, N. (1996). *Bosnia A Short History*. New York: New York Press.
- Lukić, R. Grebo, Z. (1982). *Osnovi pravnog sistema SFRJ*. Beograd: Savremena administracija.
- Matijević, Z. (2002). „Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine u političkim koncepcijama dr Ive Pilara“. *Prilozi: časopis Instituta za historiju, Vol. 31*.
- Ramić, E. (2011). „Ustavno-pravne karakteristike sporazuma Cvetković–Maček i Bosna i Hercegovina. *Zbornik radova ustavno-pravni razvoj Bosne i Hercegovine (1910-2010), Vol. 1*.
- Petranović, B., Zečević, M. (1987). *Jugoslovenski federalizam – Ideje i stvarnost, Tematska zbirka dokumenata, Prvi tom 1914–1943*. Beograd: Prsveta.
- Pleterski, J. (1976). *Prvo opredeljenje Slovenaca za jugoslaviju*. Beograd: Nolit.
- Redžić, E. (2001). *Pogledi iz antiistorije*. Sarajevo: Krug 99.
- Roberts, W. (1987). *Tito, Mihailović, and the Allies*. Durham: Duke University Press.
- Rudolf, D. (1968). „Izraelsko-arapski sukobi pred Generalnom skupštinom i Vijećem sigurnosti Ujedinjenih nacija“. *Politička misao: časopis za politikologiju, Vol. 5*.
- Rudolf, D. (2008). „Granice s Italijom u mirovnim ugovorima nakon Prvoga i Drugog svjetskog rata“. *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, Vol. 15*.
- Rudolf, D. (2013). „Povijesni tijek uspostavljanja državne granice između Republike Hrvatske i Talijanske Republike“. *Zbornik Problemi sjevernog Jadrana, Vol. 12*.
- Rudolf, D. (2014). „Lekcije Prvoga svjetskoga rata“. *Adrias: Zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, Vol. 20*.
- Rudolf ml., D., Čobanov, S. (2009). „Jugoslavija: unitarna država ili federacija povijesne težnje srpskoga i hrvatskog naroda – jedan od uzroka raspada Jugoslavije“. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 46*.
- Shoup, P. (1968). *Communism and the Yugoslav National Question*. New York: Columbia University Press.
- Šišić, F. (1920). *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914–1919*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Šufflay, M. (2000). *Izabrani politički spisi*. Zagreb: Matica Hrvatska, Zagreb.
- Vlaisavljević, U. (2008). „Strana i naša vlast: između gostoprimstva i trgovine“. *Status – magazin za političku kulturu i društvena pitanja, Vol. 13*.
- Williams, J., A. (2005). *Liberalism and War The victors and vanquished*, London–New York: Routledge.
- Zovko, Lj. (2011). „Pitanje položaja Bosne i Hercegovine i njene administrativno-teritorijalne podjele u Kraljevini SHS (1921–1929)“. *Zbornik radova ustavno-pravni razvoj Bosne i Hercegovine (1910–2010), Vol. 1*.

Željko Petrović, M.Sc.

STATE DEVELOPMENT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA UNDER TWO YUGOSLAVIA

Summary

During its existence, Bosnia and Herzegovina has been through various state, organizational and political phases. In the 20th century, Bosnia and Herzegovina was part of two Yugoslavia in which it had a completely different status from the almost complete negation of its existence to its recognition as a separate entity, with great autonomy, until the recognition of Bosnia and Herzegovina as an independent state by the dissolution of another Yugoslavia. The two Yugoslavia had completely different regimes, one was a kingdom while the other was a socialist republic, which also affected Bosnia and Herzegovina itself. The foundations of another Yugoslavia were laid in Bosnia and Herzegovina and the people of Bosnia and Herzegovina made a major contribution to the victory over fascism. The 20th century represents a dynamic period for Bosnia and Herzegovina in terms of its state-legal development and construction as an independent international legal entity. This paper deals with the state-legal development of Bosnia and Herzegovina within the framework of the two Yugoslavia, which will result in the creation of an independent state of Bosnia and Herzegovina.

Key words: Bosna i Hercegovina, Jugoslavija, war, country, unification, decay.